

Politička ekologija i zelena politika

Branka Galić

Filozofski fakultet, Zagreb

Sažetak

Nakon što je priroda postala »političko pitanje«, još 1960–ih godina, kada konvencionalne političke institucije nisu bile osobito prijemčive za probleme okoliša, ekološki pokreti su preko sfere javnosti postavili na dnevni red pitanje života kao takvog i to ne samo ljudskog. Potičući podizanje razine ekološke svijesti u sferi javnosti, utjecali su i na promicanje te svijesti i unutar raznorodnih znanstvenih disciplina. Kao posljedica interdisciplinarnog, povezivanje ekoloških pitanja koja su postavili socijalni znanstvenici o odnosima između ljudskog društva u bio–kulturanopolitičkom kompleksu, pojavila se i disciplina političke ekologije koja zapravo samo nastavlja interdisciplinarni razvoj zajedničkih temelja gdje se sve ove različite discipline – kulture, politike, ekonomije, ekologije i biologije – presijekaju. Vjerujući u nadmašivanje odijeljenih dimenzija mnogostrukih struktura života, kao što su, ekologija i politika, politička ekologija nastoji oživotvoriti holistički pristup mišljenja i akcije promičući novu ekološku političku kulturu na temeljima otkrića fizikalnih znanosti prve polovice 20. stoljeća, tj. međupovezanost organizacijske kompleksnosti kozmosa, tako da više ništa nije moguće shvatiti izvan međuodnosa sa svojim okruženjem. Taj koncept environmentalizma implicira uvođenje potpuno novih dimenzija u političku kulturu na koje će društvo morati odgovoriti drukčijom strukturom utjecaja političke i društvene moći.

Ključne riječi: *environmentalizam, okoliš, politička ekologija, priroda, zelena politika*

Politička ekologija svakako je jedna od onih novijih znanstvenih disciplina koje su utemeljene na Zapadu pod utjecajem nužnosti pristupanju gorućim ekološkim pitanjima na interdisciplinarnan način. Ona ujedinjuje akademizam raznolikih znanstvenih disciplina, kao što su filozofija, sociologija, političke znanosti, ekonomija biologija i ekologija te zeleni aktivizam u jednu holističku cjelinu, budući da je temeljno načelo od kojeg polazi načelo holizma ili povezanosti svih živih bića sa cjelokupnim živim sustavom na Zemlji. Moglo bi se reći da se politička ekologija izravno usmjerava u prvome redu na onaj sadržaj koji je Capra nazvao »mrežom života«, (1996) te ga onda, pod utjecajem zelenog političkog aktivizma otkriva u sferi javnosti, tj. na politički način. Pristup političke ekologije tretiranju ekološke problematike na političkom planu odbacuje cjelokupno nasljeđe prosvjetiteljskog linearnog napretka na kojem se temeljio razvoj modernog društva Zapada, ali i komunističkog Istoka. Ovaj pristup odnosima između čovjeka i prirode inzistira na izgrađivanju »održivog društva«, odnosno na organiziranoj »regionalnoj samoproizvodnji« i u skladu s tim na takvom rekonstruiranju političke i društvene zajednice koje podrazumijeva ponovno uspostavljanje nasljeđa socijalne i liberalne demokracije na novim, ekološkim temeljima (Fetscher, 1989; Wall, 1990; Atkinson, 1991; Eckersley, 1992; Capra, 1996).

Priroda je »ušla« u konceptualno i praktično–strategijsko polje politike još 1960–ih godina, kada su konvencionalne političke institucije bile vrlo slabo prijemčive ili neprijemčive na probleme okoliša i postala političko pitanje tek kada su to najtransparentnije istaknuli ekološki pokreti, prelazeći puke okvire konvencionalne politike i ulazeći u šire sfere društva u kojima se počelo postavljati pitanje života kao takvog,

i to ne samo ljudskog. Budući da do uspona kritičke ekološke svijesti nije moglo doći izvan, nego upravo unutar te jedine sfere iz koje sve dolazi – **sfere javnosti** – koja se i u svojem nekonvencionalnom smislu svodi na **politiku**, onda su se i ekološki pokreti pojavili na **političkoj sceni**, kroz različite političke pokrete, udruge i stranke, zajedno s ostalim političkim strankama od kojih neke već imaju naslijeđenu stoljetnu tradiciju parlamentarne borbe. To je, čini se, još uvijek jedini način da ih se ozbiljnije shvati, inače ih se svrstava u kontrakulturu i tako još više marginalizira.

Politička ekologija pojavila se, dakle, kao **interdisciplinarno** povezivanje središnjeg pitanja kojeg su postavili socijalni znanstvenici o odnosima između ljudskog društva, promatranog u njegovom **bio-kulturanom-političkom** kompleksu, i značajno humanizirane prirode (Greenberg i Park, 1994:1). Ona zapravo nastavlja interdisciplinarni razvoj zajedničkih temelja gdje se sve ove različite discipline – kulture, politike, ekonomije, ekologije i biologije – presijecaju. Politička ekologija vjeruje u **nadmašivanje odijeljenih dimenzija mnogostrukih struktura života**, kao što su, ekologija i politika, da bi oživotvorila **holistički pristup** mišljenja i akcije (Atkinson, 1990; Capra, 1996; Rifkin, 1991; Hwa Yol Jung, 1991; Greenberg & Park, 1994). Načela **holističkog pristupa**, za razliku od dosadašnjih načela imperijalističkih osvajanja i ratova protiv prirode, kojima je obilježena naša **geosferička kultura**, temelje se na **decentralizaciji i homeostazi**, ili, kako Rifkin (1991) kaže **biosferičkoj kulturi**. Da bi se takva kultura, pak, mogla uspostaviti, potrebna joj je slična metoda ili **biosferička politika** koja iziskuje **ново iscrtavanje političkih granica koje treba učiniti kompatibilnima s novim ekološkim granicama** (Rifkin, 1991:286). Teoretski radikalizirajući pitanje preklapanja ekologije i politike mnogi ekologisti smatraju da se nova buduća politika ne može niti temeljiti na drukčijim granicama ili granicama različitim od ekoloških ako se želi održavati razvoj. Stoga je novoj **biosferičkoj politici** izazov rušenje zidova ograničenja, otvaranje globalne zajednice i tretiranje Planete kao jedinstvenog organizma, o kojem su govorili još Lovelock, Prigogine i slični istraživači (Capra, 1996). Na lokalnoj razini politička vizija **biosferičke politike** ukorijenjena je u onome što i ekologisti i ekonomisti zovu **bioregije**, ali na **globalnoj razini** ova vizija ima velike **prepreke**, u još uvijek postojećem obliku **nacionalnih država**, ali sve više i unutar **multinacionalnih korporacija**.

Nacionalna država, naime, kao dosad najznačajnija **teritorijalna** institucija politike nesposobna je da se pomiče »po volji« i kao statički »okamenjena« na određenom teritoriju, **više nije u stanju predstavljati politički model razvoju bioregija te ekološkim načelima vođene politike nekog prirodnog prostora**. Ona, tako prostorno ograničena institucija, sve više postaje anakrona i postupno se pretvara u »političkog dinosaura«, ali je zato **multinacionalna korporacija**, kao **dinamička socijalna tvorba**, »slobodna da tumara svijetom po volji, da svuda postoji bez stalnog boravka« (Rifkin, 1991:294). Stoga što nije posebno povezana ni s jednim određenim mjestom, **multinacionalna korporacija** moćna je toliko da **provodi moć globalno**. Štoviše, njoj nije potreban čak niti aparat sile kao državi da bi osiguravala svoje interese diljem svijeta jer je pod zaštitom svake »zemlje domaćina« u kojoj radi posao. Danas multinacionalne korporacije svuda rade poslove, ali nisu smještene nigdje osim u kompjutorima, a njihovi korporativisti sada su u poziciji da steknu čak i veću kontrolu nad globalnom trgovinom, zbog odnedavnog ulaska novih zemalja Istočne Europe i bivšeg Sovjetskog Saveza, tako da se tržište pretvorilo u jedno tržište ili »globalni shopping-centar« (Rifkin, 1991:296).

Problematika okoliša pojavila se kao **kriza opstanka života**, kroz krize kulture, ideja, uvjerenja, vrijednosti, znanja i šansi za emancipaciju (Eckersley, 1992). Rudolf Bahro (1981) je još početkom 1980-ih govorio o nužnosti preispitivanja našeg ne samo ekspanzionističkog etosa materijalističke kulture, nego i naših »imperijalističkih« stavova prema drugim vrstama. Od Hobbesa i Lockea do Marxa, **značenje ljudske samorealizacije kroz dominaciju, iskorištavanje i pokoravanje prirode, ustrajavalo je nezapaženo sve do pojave prvih ekoloških kriza. Dominacija, iskorištavanje i pokoravanje – dominacija čovjeka nad živim i neživim svijetom, iskorištavanje i pokoravanje toga (živog i neživog) svijeta – postali su neupitan aksiom političkog izražavanja i kao takvi formirali značajna obilježja političke kulture Zapada i komunističkog Istoka.**

Događaji iz 1960-ih godina imali su značajnu ulogu u ovoj promjeni jer su pridobili propitivanju **vrijednosti** na kojima se temeljilo industrijsko društvo i kultura koje je to društvo stvorilo, pa se ekološki problemi, kriza energije i resursa, problemi gladi i prenapučenosti, nuklearnog rata, zajedno s problemima ljudskih prava, više nisu mogli micati s »dnevnog reda« niti zataškavati, budući da su nas sve počeli ugrožavati, neovisno o klasnoj i statusnoj pripadnosti. Model industrijskog rasta izgrađen na masovnoj proizvodnji i potrošnji, koji je vladao desetljećima, doveden je u pitanje s novim pojmovima postmoderniteta, ekologije i kvalitete života kojima se počeo označavati novi »environmentalistički«¹ način mišljenja. Environmentalizam je postupno inkorporirao svoje ideje u javno mnijenje, a na određenim je razinama u nekim zemljama postao i politički institucionaliziran, upotrebljavajući konvencionalne smjerove političke akcije. U nekim zemljama, kao što je to slučaj s Njemačkom, Austrijom, Švicarskom i Finskom, environmentalne skupine već dulje vremena sudjeluju u političkom životu zemlje, bilo pritiskom na političke stranke ili isticanjem svojih kandidata na lokalnim i nacionalnim izborima.

Uvjerena environmentalističkih pokreta i skupina postupno su ugrađivana i u novu ideologiju, stvarajući novu paradigmu »*new-age-a*« (Despot, 1992), ali i novu **ekološku političku kulturu** koja se više ne može mehanički odijeliti od okoliša i prirode. Novu političku kulturu, koja uvažava problematiku okoliša i želi djelovati u skladu s njime, usmjerava nova disciplina – **politička ekologija**. Ona smatra da **političku sferu više nije moguće tretirati zasebno izvan okoliša**, nego da su to **integrirane, organske strukture**. To je novi pristup znanosti koji svoje korijene vuče još iz novih otkrića fizikalnih znanosti iz prve polovice 20. stoljeća, a svodi se, vrlo pojednostavljeno rečeno, na paradigmu **holističke međupovezanosti** svega sa svime u organizacijskoj kompleksnosti kozmosa, tako da **više ništa nije moguće shvatiti izvan međuodnosa sa svojim okruženjem** (Weizsäcker, 1988; Capra, 1986, 1989, 1996). Taj koncept environmentalizma implicira uvođenje potpuno novih dimenzija u političku kulturu na koje će društvo morati odgovoriti drukčijom strukturom utjecaja

1 Pod ovim pojmom ne podrazumijeva se samo »usko« značenje environmentalizma koje se obično poistovjećuje sa »srednjom fazom« razvoja američkog ekološkog pokreta, nastalog 1970-ih godina nakon prethodnog konzervacionističkog i prezervacionističkog razdoblja (Mesić, 1998), nego »u širem smislu«, što podrazumijeva široki raspon različitih teoretskih pristupa i vrijednosnih orijentacija unutar spektra antropocentrizam/ekocentrizam, kao što su, npr., »održavanje resursa«, »ekologija ljudskog blagostanja«, »prezervacionizam«, »oslobodenje životinja«, »ekocentrizam«, »ekoanarhizam«, »ekofeminizam«, »ekosocijalizam«, »dubinska ekologija«, itd. (Eckersley, 1992).

političke i društvene moći ako od pojedinca očekuje veću participacijsku razinu brige i odgovornosti za budućnost (Herrera, 1992).

Razmatrajući kibernetički odnos između sustava i okoliša, Luhmann (1989) ga interpretira razlikovanjem u stupnjevima kompleksnosti. Budući da okoliš sustava uključuje sve drugo osim sustava samog, njegova kompleksnost uvijek je mnogo veća nego kompleksnost ovoga drugoga. To znači da su sustavi neprekidno suočeni s novim i različitim environmentalnim stanjima. Sustavi se glede toga organiziraju utemeljivanjem **struktura** koje reduciraju kompleksnost njihova okoliša i tako uklanjaju točku po točku odnosa između svojih vlastitih promjena i promjena okoliša. Zato se **ekološka značajnost kompleksnosti pojavljuje uvijek kao problem socijalnog okoliša**, koji se uvijek može promijeniti na više načina nego samo društvo. Luhmann (1989) pokazuje da se i koncept *autopoiesis*, koji su 1972. prvobitno uveli biologistički teoretičari Humberto Maturana i Francisco Varela, kako bi »uhvatili« jedinstvenu sposobnost živih sustava da održe svoju opstojnost, jedinstvo i autonomiju vlastitim operacijama, o čemu govori i Capra (1996), uspješno može proširiti i na socijalno područje, ali samo kada su **elementi socijalnih sustava shvaćeni kao komunikativni događaji**, pomoću komunikacije, a ne pomoću uloge, subjekata pojedinaca, itd. Luhmannov glavni motiv jest identificirati socijalne procese **autopoietične mreže kao procese komunikacije**. Komunikacija je u socijalnim sustavima, drugim riječima, **poseban oblik samoregulirajuće reprodukcije**. U tom je smislu i društvo »sveobuhvatni socijalni sustav međusobno odnosnih komunikacija« (Luhmann, 1989:7). Važnost i jedinstvenost koncepta *autopoiesis* počiva na njegovoj sposobnosti da pruži teoretski okvir unutar kojeg se mogu razlikovati **socijalni sustavi koji stvaraju sebe samo–odnosno**, kroz razvoj svojih vlastitih simboličkih oblika komunikacije, primjerice, novca/ekonomije, moći/politike, ljubavi/obitelji, istine/znanosti itd. U toj međusobnoj isprepletenosti **sustava/okoliša**, nastaju i **komunikativni poremećaji** koje proizvodi okoliš društva unutar samoga društva, što Luhmann (1989:15–20) naziva terminom **rezonancija**.

Kada je društvo definirano kao socijalni sustav koji uključuje svekolike mogućnosti komunikacije kao takve, onda znači da se i ekološki problemi mogu rješavati jedino iz unutrašnjosti samoga društva, posredovani komunikacijom, te njegovim subsustavima.² Budući da je društvena komunikacija specifičan oblik djelovanja društva, društvo nije u stanju djelovati na svoj okoliš ni na koji drugi način, nego jedino može komunicirati o svojoj okolini **unutar** sebe. Tako se, uostalom, ekološka problematika i počela prepoznavati tek preko **ekološke komunikacije javnosti i ekoloških pokreta**, iako su ekološki problemi puno stariji od ekoloških pokreta, iz jednostavnog razloga što se za njih prije »nije znalo«, barem ne u javnosti. Društvo je postalo zbunjeno s ekološkim problemima koji mijenjaju njegov okoliš i potkopavaju uvjete njegova kontinuiranog postojanja, ali još uvijek nema pouzdanijih predviđanja i usmjeravanja akcije. Izloženost ekološkim opasnostima »postoji«, naime, što Luhmann (1989:xiii) značajno ističe, samo kada ljudi **komuniciraju** o zagađenju rijeka, zraka i

2 Kako je to Luhmann, naime, utvrdio još u svojoj teoriji sustava, moderno društvo je diferencirano prema subsustavima, koji su usmjereni prema nekoj posebnoj i primarnoj funkciji, zbog čega se onda ti sustavi i zovu »funkcionalni sustavi«, u koje se, primjerice, ubrajaju: ekonomija, pravo, znanost, politika, obrazovanje, religija itd. Funkcija sustava strukturira njihovu komunikaciju binarnim kibernetičkim kodovima koji dijele svijet u dvije vrijednosti, npr. točno/krivo, zakonito/nezakonito, moć/nedostatak moći, imanencija/transcendencija, posjedovanje/neposjedovanje itd. (Luhmann, 1981).

deforestaciji šuma, primjerice. Glavno područje interesa, prema Luhmannu, onda ne treba biti usmjereno samo na upravljanje environmentalnim problemima, nego na pitanje dolaska do prave **svijesti o environmentalnoj opasnosti** kao takvoj. U tom smislu se i **ekološka komunikacija** bavi više time kako društvo **reagira** na environmentalne probleme, nego kako bi trebalo reagirati u namjeri da popravi svoj odnos prema okolišu. Specifični kodovi i programi pojedinih funkcija sustava stvaraju **disproporcije u reakcijama** na poremećaje okoliša među njima. Budući da nijedna od funkcija sustava ne može biti zamijenjena drugom, najveći su problemi s promjenama okoliša oni koji stvaraju **istodobno previše »rezonancije«** unutar društva (Luhmann, 1989:xv).

Kada je civilizacija, pod utjecajem modernizacijskih porocesa novoga vijeka, nasu-prot prirodi, zauzela njezino mjesto »svete prirode«, priroda je postala, kaže Luhmann (1989:4), s jedne strane, »nepopravljivi gubitak povijesti«, a s druge, »područje istraživanja društva«. Istodobno, potpuno zaokupljena svojim vlastitim objektom istraživanja, sociologija »čak nije niti zabilježila da je preokret već krenuo među prirodnim znanostima, započevši sa zakonom entropije«, na što s pravom upozoravaju ekonomisti i ekologisti (Georgescu Roegen, 1990; Capra, 1986). Ta preokupacija samim društvom, prema Luhmannovu mišljenju (1989:5), može se izbjeći samo **promjenom teoretskog fokusa paradigme**, koji, međutim, ima vrlo dalekosežne posljedice za sve puteve račvanja sociologijskog mišljenja i uključuje »radikalne ureze«. Ali, budući da je ostalo **malo vremena** za teoretska razmatranja, a društvo i dalje samo sebe urgožava svojim utjecajem na okoliš, onda ono samo mora snositi posljedice pronalaskom i kažnjavanjem kriv(a)ca. Posljedice Luhmannovih (1989:7) interpretacija za sociologijske teorije sustava svode se na sljedeće: 1. Tema sociološkog istraživanja nije više sustav društva za sebe, nego **jedinstvo razlika sustava društva i njegova okoliša**, ili, drugim riječima, **svijet kao cjelina**. 2. Ideja sustavnih elemenata mora se promijeniti »od substancija (pojedinaca) prema **samo-referentnim operacijama** koje se mogu proizvesti unutar sustava i uz pomoć mreža tih istih operacija (*autopoiesis*).

Zeleni prijedlozi za javnim politikama teže stvaranju jedinstvenog smjera koji se temelji na svojem vlastitom političkom mišljenju. Braneći zelenu politiku, analitičar Goodin (1995) joj suprotstavlja cijeli niz suprotstavljenih tradicionalnih politika koje naziva »sivima« ili »nezelenima«, a glavni im nedostatak nalazi u **predanosti zastarjelim industrijskim tehnologijama** koje su dovele do posljedica posvemašnje degradacije okoliša. On predlaže prihvaćanje preporuka zelene politike bez nužnog prilagođavanja zelenih ideja o tome kako reformirati političke strukture i procese. Optimalnim se u tome smislu smatra izabiranje manjine zelenih aktivista na ključnim pozicijama nacionalnih, ali i nadnacionalnih tijela, kako bi imali mogućnost reorganizacije većih političkih entiteta. Goodin (1995) ističe novu, **globalnu zelenu političku orijentaciju**, koja obilježava »novu klasu« pitanja okoliša, poteklih iz »druge«³ **global-**

³ Za razliku od »druge«, pod »prvom environmentalnom krizom«, podrazumijeva se vrijeme 1960-ih godina, kada su se počeli pokazivati prvi znakovi problema okoliša, na što je prva upozorila Rachel Carson objavljivanjem svoje utjecajne knjige *The Silent Spring*. Ona je tu ukazala na sprečavanje reproduktivnog ciklusa ptica i postavila pitanje opstanka prirode zbog široke upotrebe pesticida DDT-a, raznih kemikalija i aerosola, koji svojim zadržavanjem u zemlji ostavljaju dugotrajne negativne posljedice za razne oblike života, a za koje se vjerovalo da će zbog svoje jeftinoće i »učinkovitosti« ubrzati znanstveni napredak.

ne krize okoliša, koja se najvidljivije pokazuje u promjenama klime, uništavanju ozonskog omotača, gubljenju biološke raznolikosti i sl.

Zelena politička teorija uglavnom je sastavljena od tri različite glavne komponente, od kojih se svaka temelji na načelima »zelene teorije vrijednosti«. To su: 1) zelene aktivističke organizacije, 2) zelene političke stranke i 3) osobni stilovi života. Zelene aktivističke organizacije, kao što su Greenpeace ili Friends of the Earth, uglavnom se pragmatički zalažu za konkretne korisne akcije: protiv nuklearne energije, uništavanja životinja zbog krzna ili kozmetike, protiv lova na kitove itd. Zelene političke stranke, s druge strane, pokušavaju se organizirati u posebnim interesnim skupinama te utjecati na politiku, bilo drugih političkih stranaka izvana, bilo stvaranjem vlastite »frakcije« unutar neke starije i više etablirane političke stranke, ili stvaranjem zasebne političke stranke. Budući da gotovo sve etablirane političke stranke tretiraju zeleni pokret kao neke prolazne »političke fantazije«, ulazak Die Grünen, 1983., u zapadnonjemački Bundestag, kao samostalno zeleno političko okupljanje s dovoljnim brojem glasova za parlamentarnu reprezentaciju, po prvi put je označilo prisutnost zelene politike kao politike koju više nije moguće jednostavno ignorirati. Zeleni, čak, predstavljaju istinski izazov postojećem poretku jer u političkom smislu neki od njih postavljaju prilično radikalne zahtjeve, kao što su: likvidiranje zagađujućih tehnologija, demilitarizacija nuklearnog i kemijsko-biološkog oružja, ukidanje svih oblika diskriminiranja i marginaliziranja društvenih skupina (spolnih, rasnih, vjerskih, dobnih, životnog stila, bolesnih, hendikepiranih, imigranata itd.), zaštita životinja, očuvanje krajolika, vrsta i bioraznolikosti, smanjivanje i kontrola svih zagađenja i odlaganja otpada, zaštita ozonskog omotača itd. Osobni stil života bitno je nepolitička vrsta zelenog mišljenja i djelovanja u osobnom aranžmanu, ali prema ekološkim načelima »zelene teorije vrijednosti«, koja proizlaze iz bioetičkog pristupa emotivnim i estetskim vrijednostima prirode. Za razliku od »kapital« teorije vrijednosti koja se bavi pitanjima potrošnje i maksimalnog zadovoljenja potreba potrošača te »radne« teorije vrijednosti koja razmatra pitanja vrijednosti rada, »zelena« teorija vrijednosti, utemeljena na načelima bioetike, bavi se pitanjima mjesta bića u prirodnom i socijalnom svijetu života, te sposobnosti tih bića na djelovanje u tome svijetu (Goodin, 1995:23).

Jedan od načina obilježavanja zelene politike jest i označavanje te politike kao one vrste novih socijalnih politika koje su utemeljene na postmaterijalnim vrijednostima (Inglehart, 1995). Doista izgleda da postoji cijeli niz socijalnih stavova koji se drže »zajedno« u ljudima, a prodiru naprijed tek nakon što su njihove materijalne potrebe ili potrebe »materijalizma« već prilično zadovoljene. Kao i Inglehart, i Goodin (1995:56) smatra da su ekološke vrijednosti ona vrsta posebnih vrijednosti koja počiva na pitanjima kvalitete života, pokušavajući odgovoriti na pitanje kako voditi »kvalitetan i dobar život«, pod kojim se podrazumijeva život u suglasju s prirodom, a ne život kojim se ugrožavaju priroda i drugi životi. Zeleno mišljenje utemeljeno na »zelenoj teoriji vrijednosti«, međutim, ne može imati nikakav značaj ako prije nisu osigurane pretpostavke života po sebi, budući da prije »dobrog života« dolazi život sam. Stoga se čini razumnim da se zelena politika pojavljuje tek nakon što su materijalni uvjeti života osigurani. To i jest ono što se obično naziva »postmaterijalnim« vrijednostima. Međutim, ovdje se više ne postavlja pitanje zadovoljenosti ili nezadovoljenosti materijalnih pretpostavki života, nego se radi o brizi za održavanje života samog, te se kroz to promatra njegova vrijednost kao života. Premda se zelene vrijednosti mogu opisati kao »postmaterijalne« vrijednosti, one se ne mogu svesti samo na postmateri-

jalizam, pogotovo ne ako se pod tim pojmom podrazumijeva samo puko zadovoljenje materijalnih pretpostavki života. Razloge potrebe prihvaćanja zelenih vrijednosti i ponašanja u skladu s njima, stoga nije dovoljno objasniti samo »postmaterijalizmom« (Goodin, 1995:57).

Kada se govori o načelima zelene političke akcije, na prvom su mjestu dva najvažnija načela: **demokratska participacija** i **nenasilje**. Zelena teorija tretira pojedince iznad svega kao moralno i politički **autonomne** entitete, ističući važnost potpune, slobodne i aktivne participacije svakoga u demokratskom oblikovanju njezgovih osobnih i socijalnih posljedica. Na širem teoretskom planu ona, međutim, dijeli iste probleme kao i većina teorija sudjelujuće demokracije i samoodređenja. Budući da je zelena politika na Zapadu izrasla iz politike mira i suprotstavljanja nuklearnom naoružanju, te da neprekidno ima bliske veze s tom politikom, njezino je načelo nenasilja također vrlo važno. Mnogi zeleni izražavaju najdublje poštovanje za Gandhijevo načelo otpora nenasiljem, obuhvaćajući pod tim načelom sva živa bića. Važno je pritom istaknuti da nenasilje nije isto što i pasivnost, te da su se alternativne strategije obrane i građanska neposlušnost, organizirane kroz ove struke, pokazale u prošlosti vrlo djelotvornima. Zeleni tu jednostavno polaze od pretpostavke da se **ljudski ciljevi ne mogu postići neljudskim sredstvima**, pa onda i pod nenasilnim društvom podrazumijevaju ono društvo u kojem je »opresija jedne osobe drugom ukinuta« (Goodin, 1995:131).

Razmatrajući pretpostavke **strukutre** i **organizacije zelene politike**, ističe se da se ona treba temeljiti na načelu **decentralizacije**. Decentralizacija društva podrazumijeva takvu organizaciju institucija društva, gdje bi političke, ekonomske i socijalne institucije trebale biti smještene na najnižoj skali moći, tako da »nikakav autoritet ne smije biti na višoj razini od one koja je nužna« (Roszak, Gomes, Kanner, 1995). Pritom je takva decentralizirana politika vođena globalnim ciljem stvaranja zajedničkih akcija motiviranih brigom za okoliš i globalnom svjesnosti okoliša. To, naravno, pretpostavlja **ukidanje političkih prioriteta nacionalnih država**, što ne znači automatski i ukidanje državnosti. Ali, to svakako znači **preoblikovanje svjetskog poretka** bez stvaranja još jedne enormne nad-državne institucije koja bi bila još samo jedna nad-struktura moći. »Antidržavnost« zelenih više se usmjerava na prijedloge za razvijanjem **lokalnih manjih jedinica**, organiziranih više prema **ekološkim načelima** u **bioregije**, nego prema administrativnim ili etničkim načelima u države-nacije.

Zelena politika u prvom je redu stvar pronalazjenja odgovora na pitanja kao što su **Kako možemo djelovati u ljudskim društvima podrazumijevajući sebe dijelom prirode, a ne njezinim vrhom?**, ili **Kako možemo živjeti unutar ekoloških granica resursa naše planete?** (Goodin, 1995:183). Budući da je neograničeni rast jednostavno nemoguć u ograničenom sustavu, a neki drugi sustavi nisu nam poznati, Zeleni se i u društvenim odnosima više od ostalih tradicionalnih političkih stranaka osvrću na probleme **pravedne raspodjele preostalih resursa**, socijalne pravde i socijalne diskriminacije. Protiv ove zadnje se osobito zalagao Bookchin (1980), smatrajući da u **korijenu destrukcije prirode leži hijerarhijska socijalna opresija i diskriminacija** (žena, staraca, rasa i »seksualnih autsajdera«). Takve oblike socijalnih podjela ekološki smatraju **neprirodnima**, a **socijalnu diskriminaciju** smatraju **umjetnim artefaktom deformirane ljudske kulture** (Goodin, 1995:198). Stoga zaštita globalnog okoliša – prirodnih preostalih resursa, oceana, atmosfere, raznolikosti vrsta – zahtijeva, osim nezadovoljavajućih nacionalnih napora, i one međunarodne, i to na načelima **demokratnog sudjelovanja, poštovanja različitosti i nenasilja**. To su svakako načela koja uvelike odudaraju od klasičnih načela političke borbe, natjecateljstva i dominacije

koja su dosad vladala političkim prostorom Zapadnih i Istočnih društava, a pogotovo odudara od političke kulture razvijanja prioriteta nacionalnog integriteta država i nabujalog socijalnog anti ekološkog fenomena nacionalizma.

USPJEH ZELENIH I ZELENE POLITIKE

Premda je environmentalizam ispravno postulirao slabost i krivnju Zapadnog industrijaliziranog društva za drastično stanje okoliša, razvijajući svjesnost ograničenih resursa, zauzimajući se za reorganizaciju društva u smjeru očuvanja resursa i protivljenja njihovoj zloupotrebi, briga za okoliš u globalnim razmjerima nije odmakla daleko od moralizirajućeg straha (Luhmann, 1989).

Znanstvena revolucija 19. stoljeća bila je nužna za cvjetanje ekologizma kakvoga ga mi danas poznajemo. Entropijski pesimizam i vitalistički optimizam inspirirali su ekologiste, a porastu ekologizma pridonio je i gubitak vjere u znanost. Ekološka analitičarka Anna Bramwell (1994:16) **ekologizam** naziva »kvazi–religijom« jer ima svoje osobite vrijednosti, vjeru, način života i »svećenike«. U što vjeruju ekologisti? Oni žele konzervirati ograničene resurse, a život čovječanstva i životinja vide u jednakoj razini. Mnogi od njih pretpostavljaju selo gradu i ruralni život životu urbaniziranih područja, iako nisu protiv tehnologije kao takve. Eksploatacija prirode promatra se u duhu nekih ekofeminističkih postavki ili kulturno–civilizacijskih sukoba (Gaard, 1997). Ekologisti su uglavnom pacifisti i razmišljaju u lokalno–globalnim kategorijama, često vjerujući da su **plemenski ljudi superiorni Zapadnom čovjeku** i Zapadnom načinu života u tome što uspijevaju ostvariti sretniji i skladniji život od Zapadnog čovjeka (Bramwell, 1994:26). Stoga su jedina sredstva ostvarivanja uspješnijeg svijeta Zapada ne povećavanje ekonomizma, nego porast ekologizma, smatraju ekologisti. Iako se različiti ekologisti na različite načine brinu o različitim problemima i različite nacionalne kulture različito teže vrijednostima prirode.

Bez obzira na sve razlike, dominiraju ideje svih environmentalnih pristupa da osnovni životni resursi, kao što su voda, zrak i tlo, trebaju ostati što je više moguće nezagađeni pa ih stoga treba pažljivo koristiti, zajedno s metodama recikliranja. No, ipak novi ekologizam značajno ovisi o znanosti jer ga je razvoj znanstvenih spoznaja i širenje informacija u posljednjih nekoliko desetljeća čak i potpomogao. Istodobno, ekologizam promovira holističku znanost, napadajući mehanicističke i analitičke oblike znanost.

Uzimanje u obzir političkih zahtjeva Zelenih glede vrijednosti koje oni zastupaju znači prihvaćanje toga da se zelena politika kvalitativno razlikuje od ne–zelenih oblika politike, što podrazumijeva **nove društvene i političke odnose, kao i ekološke stilove života**: poštovanje života nasuprot istrebljenju, te smještanja čovječanstva na istu razinu s drugim vrstama i biosferom, a ako je to nužno za opstanak biosfere i postojećeg ekološkog sustava, procjenjivanje čovječanstva čak u nižem stupnju od ekološkog sustava (Bramwell, 1994:17).

Sam termin »zelen« značio je potrebu, posebno u Europi, za uključivanjem novih političkih stranaka, socijalnih pokreta i skupina, što su prvi započeli njemački Zeleni.⁴

4 Različiti su nazivi environmentalnih skupina i stranaka. Tako, recimo, u Britaniji, termin »zeleni« obuhvaća sve skupine, od aktivista »Zelene stranke« do lokalnih konzervacionista prirode. U Italiji je *Le Verde* ime koje se odnosi na cijeli environmentalni pokret. U Istočnoj Europi Zeleni još nisu postali generička etiketa, tako da se u Madarskoj zovu Plavi, bugarski ekološki pokret je Ekoglasnost, u Rumunjskoj ekološke skupine i stranke obično imaju termin »ekološki« u svojem naslovu, dok se u Poljskoj prva i najveća environmentalna skupina zove *Poljski ekološki klub* (Bramwell, 1994:18).

U SAD–u više je razvijen pokret »dubinske ekologije«, koji se čak svojim fundamentalističkim pristupom suprotstavlja Zelenima, videći ih kao puki politički orijentirani pokret, dok je u Australiji prilično razvijen **bioregionalizam**. Njihovo polazište temelji se na pretpostavki da je priroda dobrohotna i harmonična, što vodi do uvjerenja da je sve probleme i sukobe moguće riješiti bez ugrožavanja bilo koje vrste, jednostavno odbacujući nepotreban i ekstravagantan način života. U SAD–u također postoje mnoge podjele različitih environmentalnih skupina, od ekopsiholoških pristupa, do različitih ekofeminističkih pokreta, pokreta za prava životinja (Sutherland & Nash, 1994:187), spiritualnih i čak magijskih skupina (Roszak, Gomes, Kanner, 1995). Najnoviji trend porasta stranaka koje u svoje programe također uključuju različite zelene opcije omogućuje zelenim strankama razmatranje proširivanja svojih političkih platformi i stvaranje različitih zelenih strategija. Sve te strategije i pristupi ističu ulogu čovječanstva kao **sudionika** u prirodi umjesto njezinog gospodara. Dosad su se strategije zelenog političkog utjecaja uglavnom odnosile na sljedeće ciljeve: 1. građanska neposlušnost; 2. težnja za uspostavljanjem nekog oblika političke moći na nacionalnoj razini i 3. težnja za utjecajem na međunarodnoj razini. Od ovih glavnih strategija utjecaja samo je strategija **građanske neposlušnosti**⁵ ostala najviše suglasna s radikalnim ekologizmom, iako ona može biti nasilna ili nenasilna, inspirirana Gandhijem ili japanskim ratničkim vještinama.

Raskol između podržavatelja environmentalnih pitanja i glasa za zelene stranke širok je svuda u Europi. Uprkos nesumnjivoj važnosti »zelenih pitanja« u današnjem izbornom tijelu, postoji otpor glasovanju za one stranke koje ova pitanja stavljaju na prvo mjesto. Još uvijek nije jasno je li to zato što se zelene politike uglavnom sukobljuju s dominantnim političkim tradicionalnim orijentacijama ili zato što obuhvaćaju, prema nekim mišljenjima, previše »uzak« dijapazon pitanja. U svakom slučaju, možda je jedino očekivanje za zelene stranke to što je kratkotrajan, ali impresivan uspjeh njemačkih Zelenih sugerirao, naime, da ove stranke trebaju imati temelj u »lijevim« i demokratskim politikama ako žele izbjeći da ih se vidi kao »pretjerano elitističke«, »vrijednosno orijentirane«, ili puke »skupine za pritisak« i sl. (Bramwell, 1994:135).

Kako neki autori pokazuju, prisutni su također značajni naponi, osobito industrije i zagađivača okoliša, ali i vladajućih organizacija da **manipuliraju zagađenjima** kako bi spriječili ukorjenjivanje zelenog političkog aktivizma, jednako kao što je utvrđeno i da transformacija svijesti o environmentalnim problemima nije determinirana društvenom vidljivošću kontaminacije, njezinim izvorima ili utjecajem na okoliš (Gould, 1993). Vrlo su različite reakcije pojedinih lokalnih zajednica, naime, na vidljive i percipirane probleme okoliša, a te su različite reakcije posljedice »visoko manipulativnih društvenih izvora sukoba« (Gould, 1993:175). Industrija i različiti izvori vlasti, ali i environmentalne organizacije, pokušavaju manipulirati javnom percepcijom lokalnih uvjeta okoliša, kako bi ostvarili svoje političke i/ili ekonomske interese, ili da bi se omogućila prihvatljivija percepcija državne vlasti lokalne zajednice. **Društvena vidljivost zagađenja** pokušava se **umanjiti** različitim metodama skrivanja, raspršenja

5 Strategije građanske neposlušnosti započele su kao okupljanja i protesti lokalnih skupina građana protiv nekog lokalnog problema – okoliša, sloboda, prava i sl. Njihove taktike držanja skupova, potpisivanja peticija i obraćanja medijima bile su učinkovite. Iako su prve inicijative ove vrste bile apolitične po duhu, ubrzo je antinuklearni pokret počeo dominirati ciljevima i procedurama. Strategiju miroljubive građanske neposlušnosti najuspješnije su usvojili skandinavski ekologisti, a njezina nasilnost najviše je došla do izražaja u Americi, potom Italiji, Njemačkoj i Britaniji, s pokretom za prava životinja (Bramwell, 1994:97–127).

i transporta, a najdjelotvorniji način »kreiranja« ekološke svijesti jest **manipulacija vidljivošću zagađenja u javnosti te usmjeravanje kampanja masovnih medija** (Gould, 1993:176).

Nacionalna kontrola racionalnog korištenja resursa dio je zelene političke strategije, ali budući da bio-regije ne koincidiraju s političko/nacionalnim granicama, djelotvornost političkog koncepta bioregionalizma mogla bi se postići samo ako bi taj koncept uspio utjeloviti nešto »više« od pukog raspuštanja nacionalnih granica. Promjena u poziciji Eruopskog parlamenta trebala bi pokazati u tome smislu, razvoj prema općenito »višenacionalnom europskom nizu politika« (Bramwell, 1994:140). Ako je tako, onda je uloga Europske komisije za primjenjivanje plana »održivog razvoja« krucijalna, budući da je to zasad jedini višenacionalni blok povjeren »održivom razvoju« uopće.

»Održivi razvoj« postao je jedna od ključnih fraza kreiranja politike 1990-ih, premda ima malo konsenzusa o tome što ta fraza uključuje. Djelomično je to stoga što je pridjev »održiv« bio pripisivan različitim političkim područjima za vrijeme 1980-ih, a rasprave o značenju »održivog razvoja« označavaju stvarne razlike u političkim pristupima.⁶ »Održivi razvoj« je najprije tretiran kao jedno ekonomsko pitanje koje uključuje što je moguće veću kompatibilnost ljudskih potreba i sredstava ili granica uključenih u postizanje tih sredstava unutar očuvanja ekosustava (Verburg i Wiegel, 1997:250). Kasnije su environmentalni ekonomisti definirali »održivi razvoj« kao način **bivanja fer prema budućnosti**, što bi trebao značiti da trebamo ostaviti i budućim generacijama prirodne resurse koje smo mi sami naslijedili. U tome smislu, »održivi razvoj« ističe potrebu da se očuvaju ograničeni resursi i spriječi degradacija okoliša (Bramwell, 1994:142).

Neki autori smatraju da brojne definicije održivog razvoja stvaraju konfuziju s obzirom na činjenicu da se pitanje takvoga razvoja prečesto percipiralo kao »tehnički problem«, tj. problem »izabiranja primjerenih sredstava za realiziranje danih ciljeva« (Verburg i Wiegel, 1997:247). Iako se predloženo značenje održivog razvoja predstavilo kao inovativno rješenje problema okoliša, postavlja se pitanje **kompatibilnosti ekonomskog rasta i održivosti** koje ovaj koncept povezuje. Autori Verburg i Wiegel (1997:249) dovode u pitanje koncept »održivog razvoja« jer smatraju da »održivi razvoj« i »ekonomski rast« predstavljaju različite interpretacije te da njihov međudodnos unutar okvira orijentacija izaziva **pretpostavljenu kompatibilnost i održivost razvoja**. U prvom redu to se odnosi na neodređenost koja okružuje značenje »održivosti« u odnosu na koncept ekonomskog »rasta«. Ekolozi vjeruju da je »prirodno« pravo na opstanak apsolutno, a da čovječanstvo ne može imati superiorno mjesto u ekosustavu. Čak štoviše, ako raste sukob između ljudskih potreba i potreba ekosustava, onda ekosustavu treba dati prednost. Ekocentristi tvrde da **ako demokracija ne može riješiti probleme zagađenja i spriječiti efekt staklenika, onda treba »izgraditi nove oblike vlasti koji to mogu«** (Bramwell, 1994:184).

⁶ Termin se prvo pojavio 1980-ih, kada je Internacionalna zajednica za očuvanje prirode (IUNC) dala upute za očuvanje okoliša putem »održivog razvoja«. Najpoznatija definicija dolazi iz izvještaja Brundtland komisije o okolišu *Our Common Future*: »Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe današnjice bez kompromitiranja mogućnosti budućih generacija da se susretnu sa svojim vlastitim potrebama« (Bramwell, 1994:141).

Manifestacije environmentalizma, pak, u Istočnoj Europi proistekle su iz opće političke liberalizacije i paralelno s njom. Liberalizacijski proces uzrokovan je svježim o moralnoj i ekonomskoj propasti starog režima, a rasprave o problemima zagađenja bile su popraćene ponovnim vraćanjem nacionalizma. Sve su istočnoeuropske zemlje imale ustave sa zajamčenom eksploatacijom prirode na dobrobit socijalističkog čovjeka, što je značilo da je ekonomski razvoj morao imati prednost pred zaštitom okoliša. Legalne odgovornosti nije moglo biti jer država kao vlasnik svih resursa (ljudskih i prirodnih) i partija kao glavni upravljač i donositelj odluka nisu niti mogle biti optužene za odgovornost prema okolišu. Istočnoeuropske zemlje čak nisu mogle kontrolirati svoju vlastitu industrijsku proizvodnju ili izabrati manje zagađujuće proizvode. Jedino što su mogle izabrati bilo je pokušaj smanjenja svojih zagađenja njihovim prekograničnim ispuštanjem. Stoga je uvođenje privatnog vlasništva bilo temeljna pretpostavka za bilo kakvo kretanje u smjeru poboljšanja. **Environmentalizam u Istočnoj Europi postao je žarište općeg političkog sindroma razilaženja**, što je uključilo mnoge članove vladajućeg sustava **apartčika**. Nedostatak ekonomske i političke neovisnosti Istočnog bloka, sklonost tiranskom i/ili primitivnom vrhovnom gospodarstvu, neuspjeh sustava da odgovori na pojedinačne potrebe, bilo potrošača, bilo radnika ili građana; endemična tajnovitost sustava, njegova okoštala zastarjelost u usporedbi sa Zapadom; neprijateljstvo toga sustava prema povijesnim i kulturalnim vrijednostima, sve je to pomoglo da se »krajolik mnoštva« Istočne Europe preokrene u environmentalno zastrašujuće područje.

Kada su revolucionarni događaji Istočne Europe 1989. prodrli u povijest, pozornost se usmjerila na različite procese obnove i rekonstrukcije, bolnom prilagođavanju tržišnoj ekonomiji, stvaranju privatnog vlasništva, ali i podmirivanju »starih računa«. Socijalističke vlasti pale su prije no što se razvila koherentna ideja o tome kakvi bi ju politički oblici mogli zamijeniti, a kolaps režima ostavio je za sobom nasljeđe infrastrukturne propasti i siromaštva koje je šokiralo čak i prosvjednike. Slični procesi zbivali su se u većini europskih zemalja: **propast realnog socijalizma automatski je prevedena u pobjedu slobodnog tržišnog kapitalizma** (Jancan-Webster /ed./, 1993:3). Pritom difuzan poriv da se zaštiti okoliš nije preveden u izborni uspjeh, a u prvi plan pobjede kapitalizma nad socijalizmom ušli su drugi, uvijek »važniji« prioritete. Nove vlasti uključile su environmentalističke kandidate u upravljanje novim državama samo donekle uspješno u Češkoj, dok je u Mađarskoj ekonomski rast apsurdno postao glavnom pretpostavkom za poboljšanje stanja okoliša, tako da mnogi smatraju da je moć zelenih stranaka i pokreta za vrijeme propadanja komunizma bila više **simbolička** nego stvarna.

ZAKLJUČAK

Premda je točno, naime, da su 1989. Zeleni Istočne Europe obznanili prvi puta pred svijetom stanje degradacije okoliša u svojim zemljama tražeći hitni oporavak i rješavanje takvog stanja, pa su u tome smislu zahtijevali i političke promjene te razvijali konstruktivne metode za uvođenje tih promjena, čini se da su ti Zeleni, ipak, više bili »oruđe« novih političkih snaga, stranaka i koalicija za promicanje njihovih vlastitih političkih interesa, nego što su uspjeli transformirati pitanja okoliša u masovnu zelenu pobjedu na terenu. Ekološki pokreti također nisu imali u svim zemljama Istočne Europe jednaku sposobnost korištenja svojega utjecaja na nacionalnu političku agendu. Svaki je pokret, iz različitih ekonomskih, kulturnih i političkih razloga, pronalazio

sebe u različitim fazama razvoja od popularnog pokreta do stabilnog političkog entiteta, bila politička stranka ili nevladina organizacija. Neslaganje, međutim, oko pitanja hijerarhije strukture ovih skupina te organizacijskog oblika suradnje – formalnog ili neformalnog – pridonijelo je usporavanju njihova djelovanja. Tipični organizacijski oblik većine zemalja bio je da se stvori jedna organizacija u obliku **kišobrana** s glavnom funkcijom koordinacije i davanja informacija te **mrežnog** povezivanja za povezivanje lokalnih environmentalnih skupina sa širim »mrežama« stranih skupina u inozemstvu. Ovaj tip suradnje ravna se prema odnosima demokratskičnosti i nehijerarhije, a u osnovi je **neformalan**. Umreživanje se provodi u dva smjera: a) preko mreže **Greenway**, koja povezuje sve instočnoeuropske environmentalne skupine jedne s drugom, ujedinjujući ih, od Bugarske do Estonije sa sjedištem untar Environmentalnog Centru u Budimpešti; b) preko Zapadnih ekoloških skupina, kao što su, recimo, **Friends of the Earth**, **Greenpeace** itd. Drugi oblik suradnje, **formalan**, temelji se na razvoju formalnih veza sa stranim agencijama vlada i međunarodnim organizacijama, kao što su »Međunarodna udruga za očuvanje prirode« (IUCN), »Svjetska fundacija za divlji život« (WWF), »Institut svjetskih resursa« (WRI), itd.

Nemogućnost većeg političkog utjecaja Zelenih bivših komunističkih zemalja na vlast u »novim demokracijama«, usprkos njihovoj važnoj ulozi koju su imali u tranzicijskom razdoblju, **destabiliziralo je zelene politike u Zapadnoj Europi**. Govoreći političkim jezikom, otkriće da još gori problemi okoliša postoje u **nekapitalističkim zemljama, oštetili su pozicije lijevo orijentiranih zelenih stranaka**. Veliki je značaj environmentalizma to što je uspio u tome da ga glavne političke stranke uzmu u obzir, **ali velike suprotnosti između zelene isključivosti i zelenog egalitarizma još nisu nadvladane**. Osim toga, nove vlade istočnoeuropskih zemalja još nisu niti poduzele neku ozbiljniju obnovu rješavanja problema okoliša, svuda gurajući probleme okoliša na margine prioriteta te nudeći neke »važne« razloge za nedostatak akcije, kao što su: prioritet ekonomije, potreba stabilnog očuvanja demokracije, kompleksnost pitanja okoliša i nedostatak svijesti populacije o tim problemima itd. Istočni i Zapadni environmentalisti ističu, međutim, nužnost i važnost pomoći Zapadnih zemalja u najkritičnijim područjima Istočne Europe, ali i važnost potpore međunarodnih nevladinih organizacija.

Mnogi se nadaju da će etika okoliša biti prihvaćena i u Istočnoj Europi kao standard kojem se mora prilagoditi, pod uvjetom da se ta etika ozbiljno uzima u obzir i na Zapadu. Zadnji teret »sjevernog bijelog carstva« i njegov zadnji »križarski rat« jest njegova volja da očuva svoj okoliš, a za kojeg samo on ima dovoljno novca.⁷ Nužnost uspostave environmentalističke paradigme kao konstruktivne alternative staroj industrijskoj paradigmi diktira sam industrijski razvoj, ukidajući dosadašnju paradigmu rasta. Ono što se čini posebno važnim glede stupnja utjecaja Zelene politike u odnosu na dosadašnje konvencionalne zapadne politike jest izgrađivanje konstruktivne platforme i fleksibilne organizacije zelene politike, kao temeljne pretpostavke izgrađivanja nove političke kulture na ekološkim temeljima, tj. **ekološke političke kulture**. Stupanj utjecaja zelene politike ovisit će onda izravno o tome koliko uspješno ta politika uspijeva riješiti pitanje svoje institucionalizacije nasuprot »spontanosti«, odnosno pitanje ozbiljnog i odgovornog političkog aktera koji utječe na oblikovanje tih novih formi političke kulture, kako na Zapadu tako i na Istoku.

⁷ Kada bi se netko mogao vratiti na Zemlju za 100 godina od današnjice, bi li rezultat tih njegovih napora bila idilična i očuvana priroda ili bi Zapad i dalje tražio podjelu tereta s nerazvijenim zemljama, pita se Bramwell. U slučaju ovog drugog, environmentalizam bi morao propasti (Bramwell, 1994:208).

LITERATURA

- Atkinson, A. (1991). **Principles of Political Ecology**. London: Belhaven Press.
- Bahro, R. (1981). **Alternativa**. Zagreb: Globus.
- Bramwell, A. (1994). **The Fading of the Greens. The Decline of Environmental Politics in the West**. New Haven & London: Yale University Press.
- Capra, F. (1996). **The Web of Life**. New York: Anchoor Books.
- Capra, F. (1986). **Vrijeme preokreta**. Zagreb: Globus.
- Capra, F. (1989). **Tao fizike**. Beograd: Opus.
- Despot, B. (1992). Pledoyer za dijalog ekologije, znanosti, teologije i new age-a. **Socijalna ekologija**, 1(3):363-370.
- Eckersley, R. (1992). **Environmentalism and Political Theory**. State University of New York Press.
- Fetscher, I. (1989). **Uvjeti preživljavanja čovječanstva**. Zagreb: Globus.
- Gaard, G. (1997). Ecofeminism and Wilderness, **Environmental Ethics**, 19(1):5-25.
- Georgescu Roegen, N. (1990). Kriza prirodnih resursa. **Treći program hrvatskog radija**, 30:92-111.
- Goodin, R. E., (1995). **Green Political Theory**. Polity Press & Blackwell Publishers.
- Gould, A. K. (1993). Pollution and Perception: Social Visibility and Local Environmental Mobilization. **Qualitative Sociology**, 16(2):157-178.
- Greenberg, J. B. & Park, T. K. (1994). Political Ecology. **Journal of Political Ecology**, 1(1), Internet online.
- Herrera, M. (1992). Environmentalism and Political Participation: Toward a New System of Social Beliefs and Values? **Journal of Applied Social Psychology**, 22(8):657-676.
- Jancan-Webster, B. /ed./ (1993). **Environmental Action in Eastern Europe. Responses to Crisis**. Armonk, New York: M. E. Sharpe.
- Luhmann, N. (1981). **Teorija sistema**. Zagreb: Globus.
- Luhmann, N. (1989). **Ecological Communication**. The University of Chicago Press.
- Mesić, M. (1998). Nastanak i razvoj američkog ekološkog pokreta. **Socijalna ekologija**, 7(1-2):91-115.
- Rifkin, J. (1991). **Biosphere Politics: A New Consciousness for a New Century**. New York: Crown Publishers, Inc.
- Rozsak, T., Gomes M. E., Kanner, A. D. (1995). **Ecopsychology**. San Francisco: Sierra Club Books.
- Sutherland, A. & Nash, J. E. (1994). Animal Rights as a New Environmental Cosmology. **Qualitative Sociology**, 17(2):171-187.
- Verburg, R. M. and Wiegel, V. (1997). On Compatibility of Sustainability and Economic Growth. **Environmental Ethics**, 19(3):224-267.
- Wall, D. (1990). **Getting There. Steps to a Green Society**. London: Green Print.
- Weizsäcker, C. F. von, (1988). **Jedinstvo prirode**. Sarajevo: V. Masleša.

POLITICAL ECOLOGY AND GREEN POLITICS

Branka Galić

Faculty of Philosophy, Zagreb

Summary

After nature had become a "political question" in the 1960's, as conventional political institutions have not too much understanding for environmental problems, the environmental movements put on the public agenda the issue of life as such, and not only of the human life. Promoting the heightening of the level of the ecological consciousness in public, these movements made an impact also on promoting this consciousness within the framework of various scientific disciplines. The consequence of the interdisciplinary approach was putting together of various environmental questions by social scientists on the relationships within the human society in the bio-cultural-political complex. Together with this phenomenon emerged also a new discipline called political ecology, which actually represents the interdisciplinary development of common fundaments of disciplines such as culture, politics, economy, ecology and biology. Believing in transcending of separated dimensions of multiple structures of life such as ecology and politics, the political ecology attempts at revitalizing the holistic approach of thought and action thus promoting a new ecological political culture based on the discoveries of physical sciences of the first half of the 20th century. At the same time, it insists on interconnections within the organizational complexity of cosmos so that nothing can be conceived without interrelations with its environment. This concept of environmentalism implies the introduction of completely new dimensions into the political culture to which the society will be obliged to respond by a different structure of political and social power and influence.

Key words: environmentalism, environment, political ecology, nature, green politics

POLITISCHE ÖKOLOGIE UND GRÜNE POLITIK

Branka Galić

Philosophische Fakultät Zagreb

Zusammenfassung

Nachdem die Natur schon in den 1960er Jahren zur "politischen Frage" wurde, als konventionelle politische Institutionen nicht allzu viel Verständnis für die Umweltprobleme hatten, haben die Umweltbewegungen in der Öffentlichkeit die Frage des Lebens an sich und nicht nur des menschlichen Lebens an die Tagesordnung gebracht. Indem sie den Grad des Umweltbewusstseins in der Öffentlichkeit steigerten, promovierten sie dieses Bewusstsein auch innerhalb unterschiedlicher wissenschaftlicher Disziplinen. Als Folge einer interdisziplinären Vernetzung von ökologischen Fragen, die von den Sozialwissenschaftlern über die Verhältnisse im bio-kulturell-politischen Komplex gestellt wurden, entstand auch die Disziplin politische Ökologie, die eigentlich nur die interdisziplinäre Entwicklung gemeinsamer Grundlagen darstellt, und zwar als Schnittpunkt aller dieser Disziplinen — der Kultur, der Politik, der Ökonomie, der Ökologie und der Biologie. Indem sie an eine Überwindung getrennter Dimensionen vielfältiger Lebensstrukturen wie Politik und Ökologie glaubt, versucht die politische Ökologie, den holistischen Ansatz des Denkens und Tuns zu verwirklichen. Dadurch fördert sie eine neue politische Kultur auf den Grundlagen der Entdeckungen physikalischer Wissenschaften in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, d.h. die gegenseitige Verbundenheit der organisatorischen Komplexität des Kosmos. Deswegen ist es nicht mehr möglich, dass etwas ohne die gegenseitige Beziehung mit seiner Umwelt verstanden wird. Dieses Konzept des Environmentalismus impliziert die Einführung ganz neuer Dimensionen in die politische Kultur, auf die die Gesellschaft mit einer andersartigen Struktur des Einflusses der politischen und gesellschaftlichen Macht reagieren müssen wird.

Grundausrücke: Environmentalismus, Umwelt, politische Ökologie, Natur, grüne Politik